

Hur vet vi det vi inte kan mäta? Om svenska medievärldens paradoxala förhållande till mångfald

Tobias Hübinette*

Sedan 1990-talet har en ständigt pågående diskussion pågått om hur det egentligen ser ut med mångfald på den svenska arbetsmarknaden. Det ska redan här påminnas om att mångfald i denna artikel i stort sett betecknar sådant som rör variablerna ras och etnicitet, och till viss del även religion och språk. Däremot berörs inte mångfald som exempelvis rör kön, klass, ålder, regional bakgrund, funktionsvariation eller sexuell läggning.

Det offentliga samtal, som uppstod i kölvattnet efter 1980- och 90-talens stora jämställdhetsdebatt och som hämtade sin näring i den könsuppdelade statistik som Sverige var allra först i världen med att lagstifta om redan 1994, har genom åren böljat fram och tillbaka. Det har inte minst handlat om den svenska medie-

* Tobias Hübinette är fil dr i koreanologi, docent i interkulturell pedagogik och lektor i pedagogiskt arbete samt lärare i interkulturella studier och i svenska som andraspråk vid Institutionen för språk, litteratur och interkultur vid Karlstads universitet.

världen liksom om den svenska kulturbranschen, den svenska akademien och andra närliggande sfärer varinom det råder konsensus att mångfald är något positivt. Den senaste större debatten, vad gäller just medierna, kan sägas ha inträffat i samband med 2020 års *Black Lives Matter*-rörelse när 39 Sveriges Radio-anställda skrev, undertecknade och offentliggjorde det mycket uppmärksammade uppropet *Vems SR?*. I uppropet krävde undertecknarna bland annat att Sveriges Radio och public service-företagen börjar mäta och följa mångfalden på ett mer diversifierat och specificerat sätt än vad som görs idag.

Mångfaldsdata i en rapport från 90-talet

Samtidigt har det också i det närmaste funnits konsensus i diskussionen ända sedan den uppstod på 90-talet att den svenska medievärlden är särskilt utpräglad homogen beträffande faktorerna ras och etnicitet. En av de möjliga orsakerna till denna konsensus går antagligen att spåra till en rapport från 1990-talet som satte siffror på hur mångfalden faktiskt såg ut i det dåtida svenska arbetslivet. Idag är rapporten symptomatiskt nog tämligen bortglömd men uppmärksammades vid tiden för publicering. Faktum är att denna bortglömda rapport fortfarande är unik i sitt slag då ingen därefter har bemödat sig om att räkna och mäta mångfalden inom arbetslivet genom en kombination av registerdata och jämlikhetsdata – särskilt inte inom sådana elitsfärer som media, den högre tjänstemannasektorn och statsförvaltningen samt inom näringslivet och industrin.

Det var organisationen *Ungdom mot rasism*, som bildades av dåvarande civildepartementet som en reaktion på en nynazistisk våldsvåg, som 1995 publicerade rapporten *Vit makt?*, sammanställd av SVT-journalisten **Christian Catomeris** (1995). Catomeris är antagligen den person som allra tydligast, ända sedan 90-talet, har väckt frågan om mångfalden i medievärlden (se även till exempel Catomeris 1998).¹

I rapporten från 1995 framgick det med all önskvärd tydlighet att Mediesverige, som förövrigt på 90-talet sysselsatte många fler personer än dagens stadigt krympande mediebransch, inte på något sätt avspeglade den dåtida svenska befolkningssammansättningen vad gäller att ha invandrarbakgrund, vilket vid tiden innebar att antingen själv vara utrikesfödd eller vara född i Sverige med en eller två utrikesfödda föräldrar. Detta var den gängse definitionen av invandrar-kategorin fram till det senaste sekelskiftet då termen ”invandrare” ersattes av kategorin ”utländsk bakgrund” som inkluderar de utrikes födda samt enbart de med två utrikes födda föräldrar.²

¹ Catomeris var en av medförfattarna till SVT-rapporten från 2021 som kan sägas utgöra en fortsättning på den diskussion som utbröt i samband med *Vems SR?*-uppropet. Rapporten *Hur kan det vara så här?* bygger på intervjuer med SVT-anställda med utländsk och främst utomeuropeisk bakgrund vilka vittnar om en fortsatt homogen organisationskultur på SVT (Almosaibi Jasas & Catomeris 2021).

² Både SVT och SR använder fortfarande den äldre invandrar-kategorin när de beställer registerdata från SCB. Det handlar om mellan 20–25 procent av de anställda som antingen själva är födda utomlands eller har en eller två föräldrar som är det. Siffran skiljer dock inte mellan exempelvis dem med bakgrund i övriga Norden, dem med bakgrund i Europa (utöver Norden) eller dem med bakgrund utanför Europa. Den sistnämnda kategorin är högst sannolikt den minst representerade demografiska kategorin bland både SVT- och SR-anställda och som antagligen inte utgör mer än kring 4–5 procent.

Journalister med utomeuropeisk bakgrund är så få att de avrundas bort

Det anges i rapportens inledning att den var en uppföljning av Maktutredningens skrift *Makten över tanken*, som Olof Petersson och Ingrid Carlberg (1990) hade stått bakom och som delvis handlade om mångfalden på dåtidens redaktioner. Mångfaldsstatistiken rörande Mediesverige som presenterades i *Ungdom mot rasism*-rapporten från 1995 byggde på en enkätundersökning som 1 200 anställda vid bland annat SVT:s *Aktuellt* och *Rapport*, SR:s *Dagens Eko*, *Aftonbladet*, *Expressen*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* hade fått svara på. Frågeformuläret, som naturligtvis både var anonymt och frivilligt och som utgick från självkategoriseringsprincipen, frågade explicit om personen ifråga var född utomlands eller hade en eller två föräldrar som var det. Det gick också att ange vilket land eller vilka länder det handlade om.

Totalt framgick det att 10 procent av dåtidens tillfrågade journalister antingen själva var utrikes födda eller hade en eller två utrikes födda föräldrar. Av dem hade 4 procentenheter bakgrund i övriga Norden, 6 procentenheter i Europa utom Norden och 0 procentenheter utanför Europa. Det uppgavs dock i rapporten att två (sic!) journalister hade uppgivit i självvarsformuläret att de hade bakgrund utanför Europa av över tusen enkätsvar, vilket avrundat uppåt motsvarade 0,2 procent.

Sämst befanns mångfalden vara på Rapport-redaktionen (5 %), på *Aftonbladet* (7 %) och på *Aktuellt*-redaktionen (8 %) och bäst var den på *Svenska Dag-*

bladet (10 %). Bland medieanställda i beslutsfattande ställning handlade det om endast 6 procent som var födda utomlands eller som hade en eller två föräldrar som var det. Medierna uppgavs i rapporten vara den undersökta sfär som uppvisade sämst mångfald vad gällde just personer i chefsposition. Slutligen uppgav rapporten att de som hade en eller två utrikes födda föräldrar var fler än de utrikes födda.

År 1995 var sammanlagt 18 procent av totalbefolkningen födda utomlands eller hade en eller två föräldrar som var det, vilket kan jämföras med 33,5 procent år 2020 (Statistiska centralbyrån 2021). Vid tiden hade kanske 7–8 procent av hela den svenska befolkningen bakgrund utanför Europa – idag handlar denna andel om över 20 procent vilket gör gruppen större än den grupp som har bakgrund i Norden.

Varför vet vi inte hur det ser ut idag med mångfalden?

Den första frågan, som inställer sig mot bakgrund av ovanstående resultat från 1995 års mediebransch, är hur siffrorna egentligen ser ut idag? Hur många av dagens anställda på nämnda redaktioner har exempelvis idag bakgrund utanför Europa? Att fler än 10 procent av de anställda på *SVT:s Rapport*-redaktion, *Aftonbladet* eller *Svenska Dagbladet* antagligen har utländsk bakgrund är ganska så troligt men frågan är hur många som har bakgrund utanför Europa? I, den av **Masoud Kamali** ledda, Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering och dess rapport *Mediernas Vi och Dom*, som publicerades

2006, framgår det exempelvis att endast 1 procent av de svarande i en medlemsenkät från år 2000 som Journalistförbundet stod bakom hade bakgrund i ett utomeuropeiskt land (Camauër 2006). Och några år senare framgick det i en liknande undersökning att fortfarande endast 1 procent av de svarande hade bakgrund i ett utomeuropeiskt land (Djerf-Pierre 2005).

Med utgångspunkt i denna banbrytande rapport från 1995, som både är bortglömd och saknar uppföljning, går det dessutom att fråga sig vad det egentligen innebär att den så omdebatterade frågan om mångfald inom media och i det svenska samhällslivet i stort nästan helt saknar statistik, siffror och data att utgå ifrån – detta i kontrast till jämställdhetsdebatten som nästan alltid kan redovisa statistik om kvinnor och män på alla upptänkliga områden? Kan det vara så att det faktum att den närmast totala frånvaron av statistik faktiskt till och med förklarar den oerhört positiva synen på mångfald, särskilt inom mediebranschen? Kanske är det lättare att hylla mångfald än att mäta och följa upp mångfald? Kan det också vara så att den fullständiga frånvaron av statistik rörande ras och etnicitet gör att debatten aldrig kommer längre än att alla inblandade parter i samtalet konstaterar, och inte minst beklagar, att mediebranschen är fortsatt alltför homogen mot bakgrund av att över en femtedel av alla invånare i Sverige numera kan betecknas som icke-vita? Kan det vidare även vara så att denna frånvaro av mångfaldsstatistik förklarar icke-vita journalisters växande frustration rörande det rådande läget, vilka i brist på statistik tvingas att ständigt vässa sina argument utan att ha några som helst siffror att hän-

visa till? Och kanske viktigast av allt: varför är den negativa synen på att mäta och följa upp mångfald så fortsatt solid och massiv i dagens Sverige att ingen ens har bemödat sig om att försöka replikera *Vit makt?*-rapporten från 1995?

För att kunna besvara denna sista fråga, för de andra föregående frågorna är antagligen omöjliga att ge ett exakt svar på, krävs en kort introduktion till hur mångfald mäts i Sverige jämfört med hur det ser ut i andra länder som samtidigt består av en presentation av hur mångfald skulle kunna mätas i Sverige i framtiden.

Den svenska folkbokföringens tillkortakommanden

I Sverige består nästan all statistik av registerdata, som bygger på att varje invånare oavsett medborgarskap innehar ett unikt personnummer. Detta gör det möjligt att få fram exakta data om en persons kön (utifrån två juridiska kön), ålder, regional och nationell härkomst och utbildnings- och inkomstnivå (det vill säga klass). På grund av att Sverige både råkar inneha världens äldsta och världens mest avancerade centrala befolkningsregister, där alla invånare som någonsin har bott i Sverige sedan personnumret infördes strax efter andra världskriget finns registrerade, anses Sverige allmänt vara världsbäst på exempelvis könsuppdelad statistik eller jämställdhetsstatistik, statistik om klass och socioekonomiska faktorer liksom statistik rörande ålder och region.

Dock saknas helt uppgifter i det svenska folkbokföringsregistret om hur en viss person själv identifie-

rar sig utifrån ras och etnicitet liksom utifrån religion och språk och inte heller med avseende på bland annat sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck samt funktionsvariation. Det närmaste som finns att tillgå är uppgift om ursprungsland, som de facto handlar om den suveräna stat i vilken en person, eller dess föräldrar, föddes. Därför finns det exempelvis en exakt siffra på antalet invånare i Sverige som är födda i Turkiet. Däremot säger den siffran inte någonting om hur många av dessa som själva identifierar sig som exempelvis kurder, som räknar sig som kristna eller som skulle säga att de är armenisktalande.

Vidare är detta system inte särskilt flexibelt då stater som en gång har upphört också finns med i statistiken. Till exempel gäller det personer som är födda i Jugoslavien eller som är födda i Sverige med en eller två föräldrar som är födda i Jugoslavien. Dessa personer kommer för alltid att vara ”jugoslaver” i den svenska statistiken trots att statsbildningen Jugoslavien har upphört att existera och gruppen idag innehåller många tiotusentals individer.

Jämlikhetsdata fångar bättre mångfalden

I de flesta länder finns inget motsvarande centralt befolkningsregister som motsvarar det svenska utan där bygger den offentliga statistiken på att staten och myndigheterna regelbundet frågar invånarna om hur de själva identifierar sig. För att förenkla det hela kallas detta system för jämlikhetsdata till skillnad från registerdata. Jämlikhetsdata samlas in via nationella folkräkningar, i exempelvis USA och Storbritannien,

där invånarna tillfrågas om hur de själva identifierar sig utifrån exempelvis ras, etnicitet, religion och språk liksom om de ser sig som vita eller svarta, judar eller romer, muslimer eller buddhister eller spansk- eller kymrisktalande. Detta sätt att samla in statistik på, det vill säga utifrån jämlikhetsdatasystemet, är vad FN, EU och Europarådet förordar. Det är också vad allt fler representanter för olika minoritetsgrupper i Sverige har begärt att svenska staten, och de svenska myndigheterna, ska börja använda sig av. Representanter för bland annat afrosvenskar eller svarta svenskar, svenska muslimer, sverigefinnar, homosexuella och personer med funktionsvariation har alla på senare år krävt införandet och praktiserandet av jämlikhetsdata även i Sverige då samtliga dessa grupper just nu är helt osynliga i dagens svenska statistik.

Frågan om jämlikhetsdata har sedan 2010-talets mitt varit en offentlig och politisk fråga i Sverige och med jämna mellanrum har hätska debatter utbrutit rörande ämnet. Det som framgår i denna debatt är att det råder en mycket utbredd fundamental missuppfattning som gömmer sig bakom en färgblind antirasism och som säger att jämlikhetsdata är detsamma som ”rasregister”, det vill säga kort och gott att svenska staten (eller för den delen *SVT*, *DN* eller *TV4*) ska upprätta och föra ett register över invånarnas eller de anställdas rastillhörighet. Detta utbredda synsätt på jämlikhetsdata, som helt och hållet är en nidbild, har gjort att frågan om införandet och praktiserandet av jämlikhetsdata har dragits i långbänk trots att det bara handlar om att börja fråga om hur de svarande själva identifierar sig utifrån exempelvis etnicitet eller reli-

gion i redan existerande medborgar- och medarbetarenkäter. Tyvärr är det kanske särskilt inom media och på landets ledarredaktioner som motståndet mot jämlikhetsdata är som allra starkast. Ett mycket stort antal ledarredaktioner har i debatten bestämt tagit avstånd från jämlikhetsdata och menar att det skulle innebära ett ”rasregister”.

Samtidigt är jämlikhetsdata det som efterfrågades i *Vems SR?*-uppropet och det var vad *Vit makt?*-rapporten tillämpade då dess enkätundersökning bland annat frågade om de svarande själva identifierade sig som invandrare eller ej. Den innehöll också frågor om självupplevd diskriminering med mera. Det skandalösa är att ingen på många år har frågat landets journalister i en enkätundersökning om de har utomeuropeisk bakgrund. Det är med all säkerhet den kategorin som är kraftigt underrepresenterad inom media. Det är också, som tidigare nämnts, antagligen så att endast kring 4–5 procent av dagens journalister har utomeuropeisk bakgrund genom att de själva är födda utanför Europa eller så har de en eller två föräldrar som är det – samtidigt som denna demografiska kategori numera utgör över 20 procent av den svenska befolkningen.

Svårt att komma vidare utan nya mätverktyg

Det som är mest upprörande är att så många vita journalister och vita mediechefer talar sig varma för mångfald, liksom att hela den svenska medievärlden i praktiken är för mångfald på en nivå som saknar motstycke i jämförelse med andra branscher. Samtidigt kommer denna extremt positiva mångfaldsretorik från

en bransch som vägrar att diversifiera statistik som bygger på registerdata. SVT och SR skulle mycket väl skulle kunna särredovisa andelen anställda med utomeuropeisk bakgrund men vägrar att göra det liksom att fråga om exempelvis ras, etnicitet, religion eller språk i sina medarbetarenkäter.

I framtiden är det antagligen så att debatten om mångfald inom den svenska mediebranschen kommer att fortsätta och troligen också trappas upp mot bakgrund av att andelen invånare med utomeuropeisk bakgrund kan komma att utgöra en tredjedel av samtliga invånare i riket inom bara något decennium. Särskilt de icke-vita journalister som är verksamma i branschen idag är väl medvetna om den, antagligen mycket extrema, underrepresentation av sin demografiska kategori bland landets journalister, och än mer bland mediecheferna, samtidigt som medieföretagen och Mediesverige hittills har vägrat att vare sig diversifiera registerdata eller börja ställa frågor om självidentifierad ras, etnicitet, religion och språk i olika medarbetarenkäter i enlighet med jämlikhetsdataprincipen.

Så länge vi fortsätter att sakna data, siffror och statistik om hur det verkligen ser ut vad gäller mångfald med avseende på ras och etnicitet inom den svenska medievärlden så kommer denna sektor att fortsätta att karaktäriseras av dels en fortsatt mycket positiv syn på mångfald, dels en total frånvaro av statistik om mångfald, och dels en fortsatt negativ syn på att mäta mångfald och i förlängningen en fortsatt de facto-underrepresentation av personer med utomeuropeisk bakgrund.

Referenser

- Almosaibi Jasas, Sara & Christian Catomeris (2021). "Hur kan det vara så här?". *Dokumentation: 20 medarbetare med utländsk bakgrund om arbets-situationen och de journalistiska perspektiven på SVT*. Opublicerad rapport.
- Camauër, Leonor (2006). Mediearbetare med utländsk bakgrund och majoritetsmediers diskrimineringsmekanismer. I Leonor Camauër & Stig Arne Nohrstedt (red.), *Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering SOU 2006:21, 35–87. Stockholm: Fritzes.
- Catomeris, Christian (1995). *Vit makt? En studie av invandrades och deras barns representation inom politik, förvaltning, näringsliv, organisationer och media*. Stockholm: Norstedts, Ungdom mot rasism & Civildepartementet.
- Catomeris, Christian (1998). "Som att förflytta sig tjugo år tillbaka i tiden. Om etnisk 'enfald' på redaktionerna. I Ylva Brune (red.), *Mörk magi i vita medier. Svensk nyhetsjournalistik om invandrare, flyktingar och rasism*, 15–27, Stockholm: Carlssons.
- Djerf-Pierre, Monika (2005). "Journalisternas sociala bakgrund". I Kent Asp (red.), *Den svenska journalistkåren*, 17–31. Göteborgs universitet: JMG & Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Pettersson, Olof & Ingrid Carlberg (1990). *Makten över tanken. En bok om det svenska massmedie-samhället*. Stockholm: Carlssons.

Statistiska centralbyrån. (2021). *Utrikes födda samt födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar efter födelseland/ursprungsland, 31 december 2020, totalt*. Örebro: Statistiska centralbyrån.